

לבנון ועליית 'המדינה האסלאמית'

בנדטה ברטי

לבנון, הממוקמת בלב המרחב ההיסטורי של 'בלאד א־שאם' – הידוע גם כ'לבנט' או 'סוריה הגדולה' – היא ללא ספק חלק מהפרויקט האידאולוגי, הפוליטי והטריטוריאלי של בניין 'המדינה האסלאמית'. ואכן, עם הכרזת הח'ליפות ב־2014, הצהירה האחרונה על עצמה כמערכת הפוליטית הלגיטימית היחידה, הווה אומר שאינה מכירה במדינות הקיימות וגבולותיהן בלבנט, ודורשת מכל המוסלמים להתחייב לקבל על עצמם את הסמכות הדתית והפוליטית של "הח'ליף אבראהים", הוא אבו בכר אל־בגדאדי.¹

'המדינה האסלאמית' רואה בלבנון חלק מפרויקט הח'ליפות, כששאיפותיה לעתיד ביחס למדינה היס־ת־כוננית הקטנה מוטמעות בקריאת הקרב שלה, 'באקיה ותתמדד' (מערבית: "נשאר ותתרחבת"). חשיבותה הגאו־אסטרטגית הייחודית של לבנון אינה נעלמת מעיני 'המדינה האסלאמית', וגם לא חשיבותו של הארגון החמוש המרכזי שפועל בה, חזבאללה, בתמיכתו במשטר אסד בסוריה. לאור זאת, לא מפתיע לראות את השפעתה הגוברת של 'המדינה האסלאמית' על הביטחון, הלכידות החברתית והיציבות הפוליטית של לבנון. השפעה זו מתוספת לפגיעה החברתית, הכלכלית והפוליטית הכבדה שלבנון ספגה ממלחמת האזרחים בסוריה.

'המדינה האסלאמית' וביטחון פנים: חיזוק המחנה הסלפי־ג'האדי?

'המדינה האסלאמית' מציבה אתגר ביטחוני ללבנון ומחריפה את העלייה הכללית בפעילותם של ארגוני הג'האד הסלפי המקומיים, שקיבלו זריקת מרץ בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה. לאחר שהיו תחת פיקוח ודוכאו במהלך תקופת "החסות הסורית" על לבנון (בין תום מלחמת האזרחים ב־1989 ועד 2005), הצליחו ארגונים אסלאמיסטיים, וארגונים סלפים בפרט להרחיב את השפעתם ונראותם בלבנון. זאת בעקבות "אינתיפאדת העצמאות" במדינה ונסיגת סוריה ממנה. אחרי 2005, ארגונים אלה נהנו מגישה מכילה מצד קואליציית 14 במרס האנטי־סורית, והמפלגה הסונית תיאר אל־מוסתקבל ("תנועת העתיד") שעומדת בראשה.²

במקביל, ארגונים סלפים-ג'האדים בעלי קשרים אידאולוגיים או מבצעיים לאל-קאעדה – ביניהם 'עצבת אל-אנצאר', 'ג'ונד א-שאם', ו'פתח אל-אסלאם' – הגבירו גם הם את פעילותם, כשהם מתרכזים בעיקר באזורים סביב העיר השנייה בגודלה בלבנון, טריפולי, מחנה הפליטים הפלסטיני נהר אל-בארד בצפון, צידון ומחנה עין אל-חילוה בדרום.³ העימות בין המחנה הסלפי-ג'האדי לבין מדינת לבנון הגיע לכלל הסלמה במאי 2007 והוביל עימותים אלימים בין 'פתח אל-אסלאם' לצבא לבנון, שעלו בחייהם של מעל 400 קרבנות.⁴ מאז, ולמרות תקריות בין פלגים של סונים סלפים לבין עלאוויים תומכי חזבאללה בצפון-לבנון שנמשכו מפעם לפעם, ניתן לומר שהאיום הכולל שהציבו ארגונים סלפים-ג'האדים שכך מעט.

מלחמת האזרחים בסוריה הפיחה חיים מחודשים במחנה הסלפי בכללו, לרבות בביטויי האלימים יותר וקיצוניים, והחריפה מתח עדתי-פוליטי קיים בין הקהילות הסוניות והשיעיות בלבנון, שהתפצלו עתה בין תומכי אסד למתנגדיו. מגמה זו הובילה לעימותים גוברים בין שני המחנות שמשני צדי המתרס, כאשר התקריות האלימות מתרכזות בעיקר באזורים למודי הקרבות שסביב העיר הצפונית הסמוכה לגבול, טריפולי. תגובתו האכזרית של אסד להתקוממות בסוריה והתגייסותו של חזבאללה לעזרת המשטר ליבו את המתח והביאו להתנגשויות בין-עדתיות שהפכו להתקפות ישירות נגד חזבאללה, לרבות ירי טילים על רובע הדאחיה – מעוזה של חזבאללה בדרום-ביירות; פיגועי התאבדות נגד מטרות שיעיות, איראניות ושל חזבאללה; ופעולות שנועדו לפגוע בכוחות הביטחון הלבנוניים.⁵ מי שעמדו מאחורי התקפות אלה היו 'גדודי עבדאללה עזאם' המשתייכים לאל-קאעדה, שהיו אחראים גם לפיגוע בשגרירות איראן בביירות בנובמבר 2013,⁶ וארגון ג'בהת א-נוסרה בלבנון, שלקח אחריות על שורה של התקפות על רקע עדתי, כולל פיגוע התאבדות קטלני בשכונת העלאווית ג'בל מוחסן בטרפולי בינואר 2015.⁷ דאע"ש עצמו נטל אחריות על פיצוץ מכונית תופת בינואר 2014 סמוך למשרדיו הרשמיים של חזבאללה בשכונת חרייק בביירות, ו'המדינה האסלאמית' נטלה אחריות על פיגוע נוסף בדאחיה בנובמבר 2015. כפי הנראה היו מתקפות מתוכננות נוספות שסוכלו.⁸

אולם, למרות הדיווחים על הדיונים בדבר מינוי "אמיר" והגברת הפעילות בתוך המדינה, התחזקות 'המדינה האסלאמית' – יחד עם המחנה הסלפי-ג'האדי בכללותו⁹ – בלבנון מוכלת עדיין ונותרה תחת פיקוח הדוק של כוחות הביטחון וגופי המודיעין הלבנונים. במסגרת זו, כוחות הביטחון אף רשמו הצלחה משמעותית מול הכוחות הסלפים-ג'האדים העולים, לאחר שעצרו את אחמד אל-אסיר, מטיף סלפי נמלט, שהואשם לא רק במעורבות בעימותים האלימים נגד צבא לבנון, אלא גם באחריות להתססת סכסוכים עדתיים ועידוד האלימות בלבנון.¹⁰ חזבאללה מנהל גם מעקב צמוד על "איום התכפיר" (כפי שכינה אותו מזכ"ל הארגון נסראללה), ואינו מקל ראש

בעלייתם של ארגונים עוינים בלבנון. חזבאללה פעל לחיזוק הביטחון בתוך הארגון ולחיזוק הביטחון הקהילתי השיעי, בהגבירו את שיתוף הפעולה עם כוחות הביטחון הלבנוניים. בנוסף, במישור המדיני דחף להכיר בעליית כוחות הג'האד הסלפי בלבנון כבעיית ביטחון לאומי ממדרגה ראשונה.

במקביל, קיים חשש אמיתי מההשפעה הפוליטית הגוברת של הסלפיות בקרב הקהילה הסונית. למרות שאינם עוצמתיים או משמעותיים דיים כדי לאתגר את הדומיננטיות הפוליטית של מפלגת 'תנועת העתיד', ארגונים אלה הולכים וצוברים אוהדים בלבנון כתגובה למלחמת האזרחים בסוריה ולתפקיד שממלא חזבאללה במלחמה לצד אסד.

גבול לבנון-סוריה והקרב על ערסאל

ערוץ נוסף דרכו מאיימים מחנה הג'האד, ו'המדינה האסלאמית' בפרט על לבנון, קשור באופן הדוק יותר למלחמה הניטשת בסוריה ולגלישתה הישירה ללבנון ולאזורי הגבול. ואכן, ההערכות לגבי הסכנה מצד גורמים סלפיים-ג'האדיים החריפו לאחר המתקפה הדרמטית באוגוסט 2014 על עיירת הגבול הלבנונית ערסאל, שאותה ביצעו לוחמי ג'בהת א-נוסרה ו'המדינה האסלאמית'. המתקפה בוצעה בתגובה למעצרו של מפקד מורדים תומך 'המדינה האסלאמית', על ידי כוחות הביטחון הלבנונים, שאירע זמן קצר לפני כן. במהלך הקרב בערסאל תקפו אנשי ג'האד ישירות את צבא לבנון וכוחות המשטרה, וחטפו מעל 30 מהם, כאשר 25 מביניהם נמצאים עדיין בשבי בעת כתיבת שורות אלה.¹¹ בעקבות העימות המזוין על אדמת לבנון, הגבירו כוחות הביטחון המקומיים את נוכחותם ומעורבותם בשטח תוך תיאום שקט עם חזבאללה, כשהם מתעמתים ישירות עם הארגונים המזוהים עם ג'בהת א-נוסרה ו'המדינה האסלאמית' הפועלים באזור הגבול.¹² בנוסף, ארגוני מורדים מסוריה חיפשו מפלט באזור הגבול ההרי שבין לבנון לסוריה, לאחר קרב ממושך שניהלו מול כוחות אסד וחזבאללה על אזור קלמון האסטרטגי. נסיגתם הסופית בשלהי 2013 הביאה לכך שאדמות הבור המקיפות את ערסאל הפכו בסיס מבצעי עבור כ-3,000 עד 4,000 לוחמים, מרביתם חמושים המשתייכים לג'בהת א-נוסרה, ומאז אמצע-סוף 2014 גם ל'מדינה האסלאמית'. בעוד שתחילה נדמה היה שגופים אלה מסוגלים לפעול בתיאום ואף לשתף פעולה על פי הצורך, בסופו של דבר גברה היריבות ביניהם והחלו סכסוכים פנימיים.¹³ אולם, למרות נוכחות 'המדינה האסלאמית' בשטח, ג'בהת א-נוסרה נותר הפלג החמוש המשמעותי ביותר באזור, בשל יכולתו לירות ברירות עם פלגים אחרים, לקבל את תמיכת תושבי עיירות הגבול הלבנוניות וליהנות מגישה למשאבים.¹⁴

בלי קשר להשתייכות הארגונית, עצם הנוכחות של לוחמי 'המדינה האסלאמית' וג'בהת א-נוסרה מהווה לא רק איום ביטחוני ישיר, אלא גם מסכנת את יחסים הבין-עדתיים כמו גם את היחסים בין התושבים המקומיים לבין הפליטים הסורים שהתמקמו

במחוז הבקאע.¹⁵ לכן אין זה מפתיע שהמצב הקשה בגבול המשיך להשפיע על לבנון. הדבר נכון במיוחד מאז תחילת קיץ 2015, אז חיזבאללה העלה את המערכה שלו נגד "איום התכפיר" מדרגה באמצעות הוצאה לפועל של מבצעים צבאיים נרחבים, בתיאום עם צבא סוריה, שמטרתם להשמיד את השרידים האחרונים של מתנגדי המשטר באזור קלמון רבתי. הקרבות התפשטו בעקבות מתקפת 'המדינה האסלאמית' על מוצבי חיזבאללה ב-9 ביוני 2015 באזור העיירה ראס בעלבכ, צפונית לערסל, כששדה הקרב התרחב לשני צדי הגבול.¹⁶ גם צבא לבנון נלחם ב"איום התכפיר", כאשר הקהילה הבינלאומית מכירה בחשיבות מהלך זה כחלק מהמערכה הגדולה יותר נגד 'המדינה האסלאמית', ותומכת בו בעזרת הגברת הסיוע הצבאי והציוד הצבאי.¹⁷

לבנון ו'המדינה האסלאמית'

לבנון היא ללא ספק אחד השחקנים האזוריים שהושפעו יותר מכל מאירועי מלחמת האזרחים בסוריה ומהשלכותיה במובן הרחב. הופעתה של 'המדינה האסלאמית' בעיראק וא־שאם' (דאע"ש), והפיכתה ל'מדינה האסלאמית' ב-2014, רק בישרו רעות ללבנון. בזירה הפנימית, לבנון חוותה עלייה קלה אך מדאיגה בפעילות ארגונים סלפיים־ג'האדים, כתגובה למלחמת האזרחים בסוריה ולתמיכת חיזבאללה במשטר אסד – פעילות שקיבלה חיזוק מהצלחת פרויקט 'המדינה האסלאמית'. אלה הובילו לשרשרת פעולות טרור במדינה שכוונו נגד חיזבאללה, הקהילה השיעית בכללותה וכוחות הביטחון הלבנונים. למרות שמדובר בארגונים קטנים שטרם השכילו לצבור כוח פוליטי משמעותי בתוך הקהילה הסונית בלבנון, הם לבטח נותנים ביטוי לתחושה גוברת של תסכול וחוסר אונים מהסטאטוס קוו. לאור זאת, החשש מתופעות הקצנה נוספות של אנשים המבקשים להצטרף לשורות המחנה הסלפיים־ג'האדי אינו מופרך. בטווח הארוך, מגמה זו יכולה לערער את האיזון העדתי־פוליטי – העדין והשבירי מטבעו – בתוך לבנון.

זאת ועוד, הגלישה הישירה של מלחמת האזרחים בסוריה והנוכחות של לוחמי 'המדינה האסלאמית' וג'בהת א־נוסרה לאורך גבול לבנון־סוריה מהווים מקור נוסף לאי־יציבות, כפי שהשתקף לא רק ממשבר בני הערובה הנמשך (שהוא כשלעצמו תוצר של מתקפה סלפית־ג'האדית על לבנון), אלא גם מההתנגשויות החוזרות ונשנות בין חיזבאללה וכוחות הביטחון הלבנוניים לבין 'המדינה האסלאמית' וג'בהת א־נוסרה.

הערות

- 1 הסרטון "זו הבטחתו של אללה" המכריז על הקמת הח'ליפות פורסם ביוני 2014.
- 2 Omayma Abdel-Latif, *Lebanon's Sunni Islamists—A Growing Force* (Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2008), <http://carnegie-mec.org/2008/02/04/lebanon-s-sunni-islamists-growing-force>

- Bilal Y. Saad and Magnus Ranstorp, "Securing Lebanon from the Threat of Salafist Jihadism," 3
Studies in Conflict and Terrorism, 30 (2007).
- Tine Gade, "Fatah al-Islam in Lebanon: Between Global and Local Jihad," Norwegian 4
Defence Research Establishment (FFI), 2007, <http://www.ffi.no/no/rapporter/07-02727.pdf>
- Yoram Schweitzer and Benedetta Berti, "The Bombing of the Iranian Embassy in Beirut: 5
Hitting Two Birds with One Stone," *INSS Insight*, No. 488, November 21, 2013,
<http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=5999>
- Martin Chulov "Lebanon 'Captures Iranian Embassy Bombing Mastermind'," *The Guardian*, 6
January 1, 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/01/lebanon-captures-iranian-embassy-bombing-mastermind>
- Nour Samaha, "Twin Suicide Bomb Attacks Rock Lebanon," *Al-Jazeera*, January 11, 7
2015, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/01/twin-suicide-bomb-attacks-rock-lebanon-2015111113944330224.html>
- "Qaeda-linked ISIS Claims Beirut Suicide Blast," *Al-Akhbar*, January 4, 2014, <http://english.al-akhbar.com/node/18116>. See, for example, Anne Barnard and Mohammad Ghannam, 8
"Lebanon Detains 17 Said to Be Islamist Militants," *The New York Times*, June 20, 2014,
<http://www.nytimes.com/2014/06/21/world/middleeast/a-dozen-men-reportedly-islamist-militants-detained-in-beirut-hotel.html>
- "Report: ISIL Names 'Emir' for Lebanon, Sets Up 'Suicide Bombers Training Camp,'" 9
Naharnet, June 29, 2014, <http://www.naharnet.com/stories/en/136872>
- "Lebanon Arrests Fugitive Cleric Ahmad al-Assir," *Al-Arabiya*, August 15, 2015, 10
<http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/08/15/Lebanese-authorities-detain-hardline-leader-Ahmed-al-Assir.html>
- Benedetta Berti, "Lebanon's Growing Fragility," *INSS Insight*, No. 708, June 11, 2015, 11
<http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=9877>.
- See Lizzie Dearden, "Lebanese Soldiers Killed during Border Battle with Islamist Militants 12
from Syria," *The Independent*, January 24, 2015, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/lebanese-soldiers-killed-during-border-battle-with-islamist-militants-from-syria-10000144.html>; "22 Dead in Hezbollah Clashes with ISIS on Northeast Lebanon Border," *Daily Star*, June 9, 2015, <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2015/Jun-09/301207-isis-attacks-hezbollah-posts-in-north-of-arsal.ashx>
- Radwan Mortada "Jihadi militants in Lebanon establishing 'Islamic State of Qalamoun' near 13
Ersal," *Al-Akhbar*, January 8, 2015, <http://english.al-akhbar.com/node/23129>
- Mario Abou Zeid, "The Emerging Jihadist Threat in Lebanon," Carnegie Middle East Center, 14
January 28, 2015, <http://carnegie-mec.org/2015/01/28/emerging-jihadist-threat-in-lebanon/i0s2>
- Nicholas Blanford, "Lebanese Christians Next in Line for Islamic State," *The Times*, September 15
30, 2014, <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/middleeast/article4221655.ece>
- Ad-Diyar*, June 8, 2015, <http://www.addiyar.com/article/899799>; "Hezbollah repels IS attack 16
on Lebanon-Syria border," *AP*, June 9, 2015, <http://news.yahoo.com/hezbollah-repels-attack-lebanon-syria-border-090543560.html>.
- "US Delivers \$25m Weapons to Lebanon for Fight against Islamic Extremists," *The Guardian*, 17
February 8, 2015, <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/08/us-25m-weapons-lebanon-islamic-extremists>